

CHRISTER WINBERG: Grenverket. Studier rörande jord, släktsskapssystem och ståndsprivilegier. Rättshistorisk Bibliotek 38. Sthlm., A.-B. Nordiska bokhandeln, 1985. 258 s. Pris uoplyst.

I sin nye bog sætter docent Christer Winberg sig som mål at analysere individualismens vækst i Sverige, i tråd med Allan Macfarlanes tilsvarende, engelske individualisme. Eftersom Sverige (med en væsentlig forsinkelse i forhold til England) så langt frem i tiden forblev et agrarsamfund, er det naturligt, at forf.s interesse koncentrerer sig om retten til at disponere over jord, en ret som stort set kan deles op i tre niveauer, et »feudalt«, der giver ret til jordens afkast, et andet, der giver indehaveren eller brugeren adgang til at bruge jordens afkast uden andres indblanding, og endelig som det tredje retten til at afhænde sin jord helt frit.

Hovedvægten ligger klart på det seneste niveau, den endegyldige individualisering, som forvandler jord- eller godsbesiddelse til en vare, der kan markedsføres på lige fod med dens produkter og som er underkastet økonomiske markedskræfter. Men udviklingen begrænses af ikke så få restriktioner, først og fremmest *bördsrätten* (slægtens medbesiddelsesret), lovbydelse af arvejord, som man ønsker at afhænde, den adelige privilegering og kronens fiskale tarv. Undersøgelsen medfører da kronologisk og sagligt meget omfattende studier i det svenske samfunds strukturer og forandringer.

Det er Winbergs opfattelse, at de svenske landskabsloves *bördsrätt* var bilateral, dvs. at enhver persons besiddelsesret regnes gennem begge køn, og sigter mod at bevare en bestemt mængde jord (og status?), men at tendenserne under Sveriges »feudalisering« fra 1500-tallets slutning bar mod at give patrilineære strømninger en stærkere plads, samtidig med, at *bördsrätten* efterhånden ydede godsindehaveren meget lidt sikkerhed. Men de »feudale« tendenser i adelen – specielt den dominerende højadel – krydses af »individualistiske« mønstre; talsmænd for en mere eksklusiv, slægtbevarende og godsbevarende privilegiepolitik (man sporer hele tiden mønstre fra den danske adelsvælde) mødes med strømninger til gunst for mere økonomisk fri og socialt statusbevidste godsbesiddelsesforhold. Linierne mødes i privilegiestriden efter det karolinske enevældes fald 1719–23. Resultatet blev på den ene side en stramning af adelens monopol på at besidde *frälsegods* (*säterier* og *rå och rör*), knæsettelse af adelens ret til at nyttiggøre sig sit gods (en dansk eller rettere skånsk importvare i liberaliseret aftapning) og lempelse eller begrænsning af *bördsrätten*. De paradoksale modsætninger i privilegierne tolker forf. bl.a. som vidnesbyrd om de interne brydninger i den svenske adel.

Det interessante, nye i Christer Winbergs afhandling ligger dels i hans systematiske anvendelse af socialantropologisk typologi som heuristiske rammer fremfor retshistoriske kategorier; dels i det meget lange tidsperspektiv med 16- og 1700-tallet som den egentlige, strukturelle brudflade, ikke blot politisk, men også adelssociologisk; og endelig i at resultaterne løbende konfronteres med dombogsmateriale. Resultaterne vil derfor være af opmærksomhed værd i den fremtidige diskussion, selvom man formentlig vil kunne hævde, at forf. for ensidigt henholder sig til *typologiske* overvejelser og nok havde kunnet uddybe sine synspunkter ved *komparative* studier. Ingen vil kunne gå irecte med Winberg for ikke at have kunnet nå at udnytte den seneste danske litteratur; men endda havde der nok været basis for en sammenligning med det højeksklusive, markedsbevidste,

danske adelssystem før (og måske under) enevælden. En sådan komparation vilde nok være en messe værd.

E. Ladewig Petersen

HENNING BENDER: Aalborgs industrielle udvikling fra 1735 til 1940, Aalborgs Historie, bd. 4, udg. af Aalborg Kommune 1987, 520 s., ill.

Da man i det store tobaksfirma, C. W. Obel i Aalborg, skulle til at fejre 200 års dagen for den første fabriksstart, tog man det gode initiativ at betale lederen af Aalborg lokalhistoriske Arkiv for udarbejdelsen af – ikke en firmahistorie – men et værk om Aalborgs hele industrielle historie. Samtidig var man ved at forberede en Aalborgs historie i 6 bind, til udgivelse i årene 1987–92, og ved en »konvertering nr. 2« blev værket så til »Aalborgs Historie«, bd. 4.

»Aalborgs industrielle udvikling« er i mangt og meget en parallel til de i de senere år fremkomne monografier over industrihistorien i København (Ole Hyldtoft) og Odense (H. Chr. Johansen m.fl.). Ligesom i disse værker er synsvinklen for Aalborgs vedkommende primært rettet mod virksomhederne, deres ejere, økonomi og produktion – samt deres baggrund i det lokale og nationale økonomiske og politiske erhvervsmiljø. Trods sit ret imponerende omfang holder Aalborg-værket sig således inden for de traditionelle rammer for firmaorienteret industrihistorie. Fabrikanternes, funktionærernes og arbejdernes liv uden for fabriksporten berøres kun i glimt. Løn og levestandard er beregnet statistisk, men erhvervsgruppernes øvrige kultur, boligforhold, fællesliv og organisationer er ikke omfattet af beskrivelsen. Det ville også have betydet en betragtelig udvidelse af emneområdet. Nu må man håbe på en nøje koordinering med resten af byhistorien! Når dette er sagt, kan det dog undre, at selve arbejdsmiljøet på virksomhederne heller ikke er nøjere omtalt – det kunne ellers have været ganske interessant i en by, der har været så præget af problematiske arbejdsmiljøer (eternit, cement, kemi osv.).

Til gengæld har »Aalborgs industrielle udvikling« tre iøjnefaldende kvaliteter i forhold til lignende monografier: Et tidsperspektiv, som rækker tilbage i 1700-årene. En bred og grundig udnyttelse af lokalt arkivstof (virksomhedsarkiver, toldregnskaber, indberetninger m.v.) samt en meget smuk og klar lay-out (f.eks. overskrifter på dobbelte billedsider), forestået af grafikerens Mia Okkels og billedredaktøren Viggo Petersen.

Det brede tidsperspektiv medfører, at vi med forfatterens ord også får et indblik i »fødselstidspunktet og spædbarnsalderen for den danske industri«, selv om barnet næsten døde i krisen efter 1813. Henning Bender giver i det første store afsnit et dygtigt håndteret indblik i en tid, hvor industrien var omfattet af en altstyrende statsinteresse. Generelt set synes de statslige bestræbelser ikke at have været kronet med held, mens de ikke-planlagte elementer – f.eks. landvæveri eller sæbesyderi – til gengæld blomstrede. Ud fra et righoldigt arkivmateriale næranalyseres de enkelte virksomheder, som sættes i letforståelig sammenhæng med den generelle politiske og økonomiske udvikling.

I årene før tabet af Norge 1814 og Limfjordens åbning mod vest 1835, lå Aalborg som en selvfølgelig hovedstad for et vældigt handelsområde. Aalborg var